

Jerzy Trocha

Obrona cywilna – system ochrony ludności na przykładzie gminy Gozdowo : część II

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 2(10), 185-201

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AUTOR

mgr Jerzy Trocha

jerzy.trocha@gmail.com

OBRONA CYWILNA – SYSTEM OCHRONY LUDNOŚCI NA PRZYKŁADZIE GMINY GOZDOWO Część II

*Celem nauki nie jest otwieranie drzwi
nieskończonej mądrości, lecz położenie kresu
nieskończonym błędom (...)*

Bertold Brecht

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację artykułu na temat działalności obrony cywilnej w gminie Gozdowo. Podstawy teoretyczne, a także charakterystyka terenu badań zostały przedstawione w części pierwszej (*Obronność*, nr 1(9)/2014). Celem badawczym, jaki założono podczas realizacji badań, była diagnoza systemu obrony cywilnej. Analiza ma za zadanie przedstawić, jak rzeczywiście funkcjonuje OC na przykładzie położonej w województwie mazowieckim gminy Gozdowo. Zaprezentowany w pierwszej części opracowania Raport Najwyższej Izby Kontroli z 2012 roku dotyczący funkcjonowania obrony cywilnej w Polsce¹ jednoznacznie wskazał, że OC jest systemem nieoperatywnym. Wynik audytu uwidocznił nieskuteczność obrony cywilnej w realizacji ustawowych zadań. Wzbudza to uzasadnione wątpliwości co do roli obrony cywilnej we współczesnym systemie ochrony ludności.

Istotny element obrony cywilnej zawsze stanowiły zajęcia szkolne, które poprzez swoją specyficzną formę kształcenia pozwalały młodzieży na praktyczny kontakt z problematyką dziedziny bezpieczeństwa i obronności kraju. Przypuszczać można, że szkoła dalej stanowić będzie główne źródło wiedzy na temat obrony cywilnej, jednakże po niekorzystnej dla OC reformie szkolnictwa z 2009 r. wzrosnąć może rola innych instytucji. Dzieci uczestniczące w badaniu w roku szkolnym 2009/2010 wzięły udział w szkoleniu „*Bezpieczne życie*” przygotowanym przez Komendanta Głównego Straży Pożarnej – Szefa Obrony Cywilnej Kraju. Roczny cykl zajęć w ramach programu istotnie może przyczynić się do wzrostu wiedzy z zakresu OC wśród dzieci. W gronie osób dorosłych założyć można z kolei, że

---

¹ Zob., Raport Najwyższej Izby Kontroli na temat *Przygotowania struktur obrony cywilnej do realizacji zadań w okresie wojny i pokoju*, Warszawa 2012.

to dawne lekcje *Przysposobienia obronnego* będą najważniejszym źródłem informacji o obronie cywilnej. Usunięcie jednak z programu nauczania w szkołach powyższego przedmiotu i zastąpienie *Edukacją dla bezpieczeństwa* realizowanym w znacznie mniejszym wymiarze godzinowym oraz ograniczenie zajęć dydaktycznych do zagadnień wyłącznie teoretycznych może wpłynąć na osłabienie wartości szkoły w krzewieniu idei obrony cywilnej. Ponadto nieadekwatna do ilości materiału, liczba godzin lekcyjnych może wpłynąć niekorzystnie na jakość prowadzonych zajęć, a w rezultacie poziom zdobytej wiedzy przez słuchaczy. Przedstawione szkolenia to obecnie jedyne przedsięwzięcia, jakie podejmowane są w ramach OC.

Diagnozę obrony cywilnej badacz rozpoczął wywiadem eksperckim z pracownikiem Urzędu Gminy Gozdowo zajmującym się tematyką obrony cywilnej. Rozmowa pozwoliła na szczegółowe poznanie problemów OC widzianych okiem praktyka. Następny etap badawczy dotyczył weryfikacji elementarnej wiedzy miejscowej społeczności z obszaru obrony cywilnej za pomocą kwestionariusza ankiety. Analizie poddana została dotychczasowa liczba zajęć przeznaczona dla uczniów szkoły podstawowej i gimnazjalnej, w kontekście poziomu znajomości OC. Na podstawie zdobytego materiału empirycznego badacz wyciągnął odpowiednie wnioski oraz zaproponował własne rozwiązania potrzebne do reformy systemu.

Problemy i hipotezy badawcze

Podczas realizacji badań przyjęto następujące problemy główne oraz szczegółowe, które odnoszą się do ewaluacji obrony cywilnej w gminie Gozdowo.

Problem główny: Jak system obrony cywilnej wpływa na poziom bezpieczeństwa mieszkańców gminy Gozdowo?

Problemy szczegółowe:

1. Jakie są najczęstsze źródła wiedzy na temat obrony cywilnej mieszkańców gminy Gozdowo?
2. Jakie praktyczne zastosowania obrony cywilnej są najlepiej znane mieszkańcom gminy Gozdowo?
3. Jak udział w zajęciach/szkoleniach dotyczących obrony cywilnej warunkuje poziom jej znajomości wśród mieszkańców?
4. Jak mieszkańcy gminy Gozdowo oceniają działalność obrony cywilnej?

Następnie po określeniu problemu badawczego oraz problemów szczegółowych sformułowane zostały hipotezy. Stanowią one przyjęte założenia bez naukowej akceptacji, które w trakcie realizacji badań podlegają weryfikacji.

Poniżej przedstawione zostały hipotezy, przyjęte w badaniach:

Hipoteza główna: System obrony cywilnej nie wpływa na poziom bezpieczeństwa mieszkańców gminy, gdyż nie realizuje swoich zadań.

Hipotezy szczegółowe:

1. Najczęstszym źródłem wiedzy na temat obrony cywilnej są zajęcia szkolne.
2. Najlepiej znanym praktycznym zastosowaniem obrony cywilnej są szkolenia.
3. Mieszkańcy po szkoleniach/zajęciach dotyczących obrony cywilnej posiadają większą wiedzę na jej temat.
4. Społeczność gminy negatywnie ocenia obronę cywilną.

Zmienne i wskaźniki

Zmienne to zasadnicze aspekty poruszanych problemów. Stanowią przekształcone pojęcia, które stają się zmiennymi w badaniu. Mogą one przybierać różne wartości wahające się od dwóch do większej liczby². Zmienne oraz wartości w przeprowadzonym badaniu to:

- *źródło wiedzy na temat obrony cywilnej* – wartości: zajęcia szkolne (szkoła), urząd gminy, ochotnicza straż pożarna, Policja, rodzina, znajomi, media;
- *poziom znajomości obrony cywilnej* – wartości: duża, średnia, słaba, żadna;
- *udział w zajęciach/szkoleniach dotyczących obrony cywilnej* – wartości: tak, nie;
- *ocena obrony cywilnej* – wartości: pozytywna, negatywna.

Kolejną kluczową częścią metodologii badań stanowią wskaźniki. *Wskaźnik zdarzenia (własności) Z to takie zdarzenie (własność) W, że stwierdzenie jego (jej) istnienia, pojawienia się lub stopnia intensywności bądź faktycznie jest wykorzystywane jako przesłanka, bądź zasadnie nadaje się na przesłankę wnioskowania, iż w określonych przypadkach z pewnością, z określonym prawdopodobieństwem lub przynajmniej z prawdopodobieństwem wyższym niż przeciętne wystąpiło zdarzenie (własność) Z³.* Wskaźniki umożliwiają wykrycie obecności albo nieobecności pewnych zjawisk. Zdanie, jakie wprowadza dany wskaźnik, musi mieć związek między owym wskaźnikiem a badanym zjawiskiem.

Przeprowadzone badania ankietowe bazują na wiedzy i opinii mieszkańców gminy Gozdowo w sprawie obrony cywilnej. Wynikają one z sądów poznawczo-empirycznych oraz ocen, które wchodziły w skład analizy. Ba-

---

² Zob., Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001, s. 70.

³ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1970, s. 165.

dania miały za zadanie zweryfikować wpływ obrony cywilnej na bezpieczeństwo mieszkańców poprzez wiedzę na temat OC. Wynika z tego, że wskaźniki mają charakter inferencyjny. Pytania o obronę cywilną wyprowadzone zostały z założeń teoretycznych oraz korelacji empirycznych. Wskaźniki użyte do zrealizowania badania to:

Zmienna: źródło wiedzy na temat obrony cywilnej.

Wskaźnik: odpowiedź na pytanie:

- Skąd dowiedział/dowiedziała się Pan/Pani o obronie cywilnej?

a) Zajęcia szkolne (Szkoła); b) Urząd Gminy; c) Ochotnicza Straż Pożarna; d) Policja; e) Rodzina; f) Znajomi; g) Media; h) Inne. Jakże?

Zmienna: poziom znajomości obrony cywilnej.

Wskaźniki: odpowiedzi na pytania:

- Czy słyszał/słyszała Pan/Pani kiedykolwiek o obronie cywilnej?

a) Tak. b) Nie (Jeśli nie, to proszę przejść do pytania nr 8).

- Czy wie Pan/Pani co to jest obrona cywilna?

A. System, którego celem jest ochrona ludności, zakładów pracy i urzędów użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu skutków klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków⁴.

B. Współuczestniczenie w opracowywaniu koncepcji rozwoju Sił Zbrojnych i planowanie tego rozwoju⁵.

C. Sposób walki wręcz z możliwością użycia broni palnej⁶.

D. Zapobieganie sytuacjom kryzysowym, przygotowanie do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań reagowanie w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwanie ich skutków oraz odtwarzanie zasobów i infrastruktury krytycznej⁷.

- Proszę wskazać prawidłowy znak graficzny obrony cywilnej.

A.

B.

C.

D.

⁴ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz. U. z 2012 r., poz. 461), art. 137.

⁵ Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej, (Dz. U. 1996 r., nr 10, poz. 56), art. 8 ust. 1.

⁶ W. Cynarski, *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Rzeszów 2004, s. 10.

⁷ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, (Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590), art. 2.

- Proszę krótko opisać znane Panu/Pani praktyczne zastosowania obrony cywilnej.

Zmienna: udział w zajęciach/szkoleniach dotyczących obrony cywilnej.

Wskaźnik: Odpowiedź na pytanie:

- Czy brał/brała Pan/Pani udział w jakichkolwiek szkoleniach, programach edukacyjnych lub innych zajęciach, związanych z tematyką obrony cywilnej?

a) Tak.   b) Nie.

Zmienna: ocena obrony cywilnej.

Wskaźnik: Odpowiedź na pytanie:

- Jak ocenia Pan/Pani działalność obrony cywilnej?

a) Pozytywnie.   b) Negatywnie.   c) Nie mam zdania.

Dobór próby oraz organizacja badania

Earl Babbie w swojej publikacji⁸ wyróżnia dwa typy doboru próby: probabilistyczny i nieprobabilistyczny. W niniejszej pracy użyto doboru nielosowego – *metody kwotowej*. Jednostki do udziału w badaniu wytypowane zostały ze względu na cechy demograficzne: wiek, płeć i wykształcenie. Badacz dążył do maksymalnego utworzenia populacji podobnej do wyjściowej. Istotne było zachowanie proporcji, aby odzwierciedlały jej rzeczywisty stan. Próby nielosowe nie posiadają składnika, jakim jest błąd przypadkowy (losowy), który zależy od liczebności oraz schematu losowania. W zaistniałej sytuacji prawdopodobieństwo błędu w metodzie kwotowej należy wykluczyć. Użyta technika była reprezentatywną metodą dla całej populacji. Informacje demograficzne o strukturze wybranego regionu zawarte zostały z zaufanego źródła, aby mogły oddać reprezentatywny obraz społeczeństwa. Dane do badania na temat obrony cywilnej, zostały pozyskane z Urzędu Statystycznego w Warszawie z sondażu przeprowadzonego na potrzeby *Statystycznego Vademecum Samorządowca: gmina wiejska Gozdowo – powiat sierpecki* za rok 2013. Wynika z niego, że ogólna populacja mieszkańców wynosi 6063 osoby. Prawidłowe zrealizowanie badania wymagało udziału osób będących w wieku powyżej 13 roku życia. W związku z tym grono mogących w nim uczestniczyć zmniejszyło się do 5205 osób. Badacz założył poziom ufności na poziomie 95% i frakcji – 0,5 oraz błędzie maksymalnym wynoszącym 5%. Na powyższej podstawie struktura próby wyliczona została na poziomie 358 osób. Tabela nr 1 zawiera szczegółowe informacje.

---

⁸ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.

Tabela 1.

Populacja próby

Wiek	13-19		20-34		35-55		56+		RAZEM	
Liczebność w populacji	621		1430		1614		1540		5205	
Odsetek w populacji (%)	11,9%		27,5%		31%		29,6%		100%	
Liczebność w próbie	43		98		111		106		N=358	
Płeć	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Odsetek w populacji (%)	12,2%	11,8%	27,8%	27%	31,7%	30,3%	28,3%	30,9%	50,4%	49,6%
Liczebność w próbie	22	21	50	48	57	54	51	55	180	178

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze *Statystycznego Vademecum Samorządowca: gmina wiejska Gozdowo – powiat sierpecki 2013*, US w Warszawie.

Metody badawcze

Istotną część badania stanowił właściwy dobór metody badawczej. Autor wykorzystał metodę sondażową – kwestionariusz ankiety. Badanie poprzedzone zostało wywiadem eksperckim z inspektorem Urzędu Gminy Gozdowo ds. ewidencji ludności, ewidencji działalności gospodarczej, spraw obronnych, obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego. Uzyskane informacje pozwoliły na szczegółowe zrozumienie specyfiki terenu badań oraz problemów w funkcjonowaniu obrony cywilnej. Następnym etapem przewidywał realizację pilotażu, który wpłynął na udoskonalenie narzędzia badawczego.

Określenie obszaru badań jest częścią metodologii. Teren badawczy stanowią miejsce, cechy i zagadnienia, które poddane zostały analizie na danym obszarze. Badania przeprowadzono w gminie Gozdowo, na reprezentatywnej próbie 358 osób. Gmina, jak opisano w pierwszej części opracowania, posiada szereg zagrożeń charakterystycznych dla regionu leżącego w bliskim sąsiedztwie rafinerii naftowej w Płocku. Prezentowany teren badawczy uznany został za właściwe miejsce do weryfikacji działania obrony cywilnej.

Przedstawione rozważania metodologiczne stanowią podstawę wszystkich prac badawczych. Ukazano w nich szczegółowo tematykę oraz cel badań. Użyte narzędzia oceniono za najlepszy sposób służący do prawidłowego zweryfikowania postawionych hipotez.

Badania nad obroną cywilną w gminie rozpoczął wywiad z pracownikiem Urzędu Gminy Gozdowo odpowiedzialnym za OC. Zrealizowany został 9 grudnia 2013 r. w godzinach pracy po wcześniejszej akceptacji wójta. Wywiad został nagrany dyktafonem za zgodą rozmówcy. Cała rozmowa trwała ponad 35 minut. Odbывała się bez obecności innych osób w oddzielnym pokoju urzędu. Kolejny etap dotyczył realizacji badań terenowych. Obejmował okres 2 miesięcy: styczeń i luty 2014 roku w gminie Gozdowo. Długi czas realizacji badań wynikał w głównej mierze z trudności w dostępie do dorosłych ankietowanych, dlatego też badanie odbywało się w domach respondentów. Ankietowani w przedziale wiekowym między 13 a 16 rokiem życia uczestniczyli w badaniu podczas zajęć lekcyjnych w szkołach. Badania prowadzone były na określonych, według założeń próby, uczniach Szkoły Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Lelicach oraz Publicznego Gimnazjum im. Jana Pawła II w Gozdowie. Mieszkańcy w zdecydowanej większości pozytywnie reagowali na udział w badaniu. Jedynie w pojedynczych przypadkach badacz zmuszony był do zmiany respondenta z racji braku zgody badanego. Wszystkie zdobyte w kwestionariuszach informacje zostały na przełomie marca i kwietnia 2014 r. wprowadzone do komputerowej bazy danych programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Poddany statystycznej analizie zgromadzony materiał empiryczny stanowi efekt finalny zrealizowanych badań.

Analiza danych

Wywiad z inspektorem Urzędu Gminy Gozdowo.

Przeprowadzony wywiad ekspercki z pracownikiem Urzędu Gminy Anną Kopczyńską pozwolił na poznanie istotnych faktów z działalności OC. Rozmówczyni wskazała, że obrona cywilna nie realizuje swoich funkcji. Niezbędne zadania w sytuacjach kryzysowych wykonywane są przez zarządzanie kryzysowe. Powołane w gminie formacje obrony cywilnej nie spełniają należnych obowiązków, stanowiąc jedynie współczesny anachronizm. Wyłącznym działaniem przeprowadzonym w ramach OC są szkolenia. Badana gmina wyposażona jest w przestarzały sprzęt obrony cywilnej, udostępniony od Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego na podstawie obowiązującej umowy użyczenia⁹. Funkcjonowanie OC skupione było niegdyś wokół Komendy Obrony Cywilnej, jednak z przyczyn ekonomicznych zamknięto jej działalność. Obecnie w budżecie gminy na działal-

---

⁹ Zob., wywiad: *Obrona cywilna – jako element systemu ochrony ludności na przykładzie gminy Gozdowo*. Rozmowa Jerzego Trochy z Anną Kopczyńską pracownikiem Urzędu Gminy zajmującym się ewidencją ludności, ewidencją działalności gospodarczej, spraw obronnych, obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego (archiwum własne).

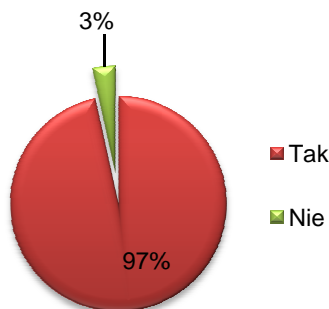

ność obrony cywilnej przewidziane są niewielkie nakłady finansowe nie przekraczające 300 zł¹⁰. Rozmówczyni wskazuje, iż wynika to z dominującej pozycji zarządzania kryzysowego we współczesnym systemie bezpieczeństwa narodowego oraz pokrywającymi się zadaniami z obroną cywilną. Inspektor UG podkreśla, że niepoprawne funkcjonowanie OC spowodowane jest brakiem odpowiednich przepisów prawnych¹¹.

Ankieta dotycząca obrony cywilnej.

1. Czy słyszał/słyszała Pan/Pani kiedykolwiek o obronie cywilnej?

Znajomość obrony cywilnej ze względu na tematykę jest podstawowym kryterium w kwestionariuszu, dlatego też badacz uwzględnił problem jako pierwsze pytanie filtrujące, którego wyniki prezentuje poniższy wykres.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie 1

Diagram obrazuje, iż z całej próby aż 97% badanych spotkało się w swoim życiu z obroną cywilną. Jedynie 3% wskazało, że nigdy wcześniej nie miały kontaktu z OC. Wynika z tego, że niemal wszyscy mieszkańcy wiedzą o istnieniu obrony cywilnej, ponieważ odpowiedzieli twierdząco na pierwsze pytanie badacza. Wysoki rezultat nie określa jednak procentowej liczby osób znających problematykę systemu OC. Zmniejszenie liczby godzin dydaktycznych w programie nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjalnych przeznaczonych na tematy związane z obroną cywilną oraz zniesienie zasadniczej służby zasadniczej wojskowej nie wpłynęło na rozkład udzielanych odpowiedzi.

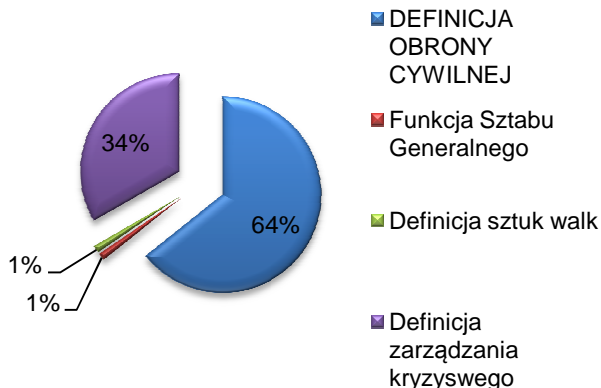
2. Czy wie Pan/Pani co to jest obrona cywilna?

Eksplicacja terminu – obrona cywilna, pozwala usystematyzować prawidłowość rozumienia tego zjawiska w społeczeństwie. Badacz pozostawił ankietowanym w kafeterii wybór prawidłowej definicji OC, która została zaczerpnięta z *Ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku*

¹⁰ Zob., tamże.

¹¹ Zob., tamże.

obrony Rzeczypospolitej Polskiej spośród pozostałych błędnych wyjaśnień pojęcia. Wykres nr 2 obrazuje procentowy stosunek udzielanych odpowiedzi badanych.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2. Znajomość terminu obrona cywilna

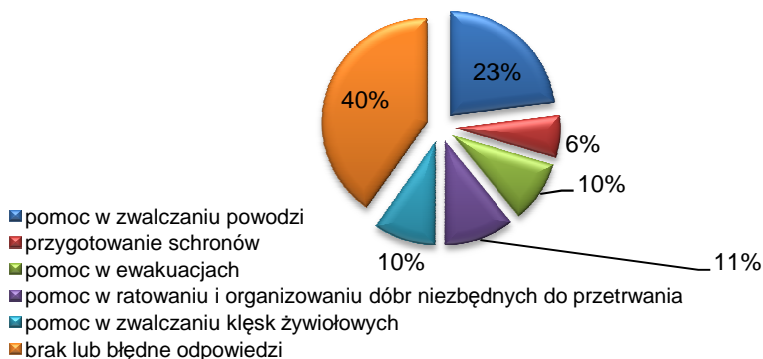
Zgodnie z diagramem, poprawną definicję systemu obrony cywilnej wskazało 65% osób. Wynik można uznać za satysfakcjonujący. Drugą najczęściej udzielaną odpowiedzią była definicja zarządzania kryzysowego cytowana z *Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*. Odpowiedzi ankietowanych potwierdziły wspomniane we wcześniejszej części niniejszego opracowania stwierdzenie o pokrywaniu się zadań obrony cywilnej z zarządzaniem kryzysowym. Uwydatniły to wskazania respondentów mylących definicję ZK z OC.

3. Proszę krótko opisać znane Panu/Pani praktyczne zastosowanie obrony cywilnej?

Następnym newralgicznym elementem badania było wskazanie przez ankietowanych praktycznego zastosowania obrony cywilnej. Zagadnienie ściśle nawiązywało do skuteczności przekazywania wiedzy teoretycznej. Pytanie zostało sformułowane w formie otwartej. W celu uzyskania precyzyjnych i czytelnych wyników dokonano zrekodowania zmiennych. Rezultat prezentuje wykres nr 3.

Podany diagram przedstawia, iż 40% mieszkańców gminy Gozdowo nie potrafi samodzielnie opisać praktycznych zadań obrony cywilnej. Przyczyną wysokiego wyniku, może być spadek znaczenia nauki o bezpieczeństwie w polskim systemie oświaty. 60% ankietowanych prawidłowo wskazało nieliczne obowiązki OC. Najczęściej mieszkańcy wymieniali pomoc w zwalczaniu skutków powodzi – 23%. Po 10% badanych wskazało pomoc w przeprowadzaniu ewakuacji oraz w usuwaniu następstw szeroko rozumianych klęsk żywiołowych. Ankietowani w swoich wypowiedziach ograniczyli się maksymalnie do podania 5 praktycznych zastosowań sys-

temu obrony cywilnej. Udzielone odpowiedzi budzą uzasadnione wątpliwości związane z jakością prowadzonych zajęć z *Edukacji dla bezpieczeństwa* oraz innych szkoleń.

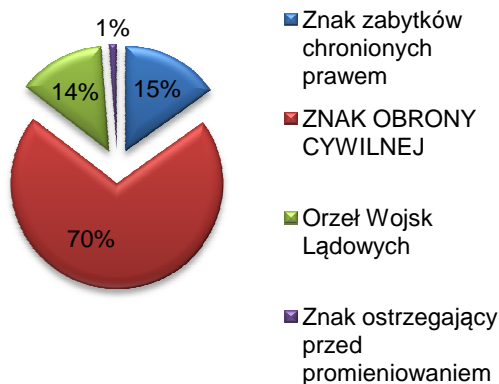

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 3. Praktyczne zastosowania obrony cywilnej wg ankietowanych

4. Proszę wskazać prawidłowy znak obrony cywilnej?

Kolejnym istotnym elementem badania było zweryfikowanie rozpoznawalności znaku graficznego obrony cywilnej. Wyniki zamieszczono w poniższym zestawieniu.

Źródło: opracowanie własne.

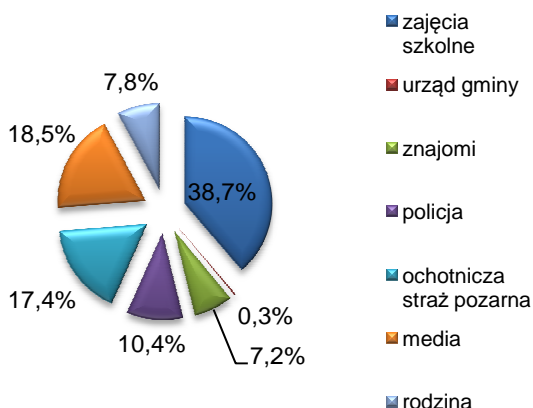
Wykres 4. Znajomość znaku graficznego OC wśród mieszkańców gminy Gozdowo

70% respondentów potrafiło prawidłowo wskazać znak OC. Rezultat jednoznacznie obrazuje dobrą znajomość znaku obrony cywilnej wśród

mieszkańców badanej gminy. Rozkład pozostałych odpowiedzi nie stanowił wyróżniającej się liczby.

5. Skąd dowiedział/dowiedziała się Pan/Pani o obronie cywilnej?

Badacz w pytaniu zamkniętym wskazał rozmaite możliwości pozyskiwania wiedzy z problematyki bezpieczeństwa i obronności charakterystyczne dla aglomeracji wiejskiej. W kwestionariuszu pozostawiono również respondentom możliwość podania innego niż wskazane w kafeterii źródła.

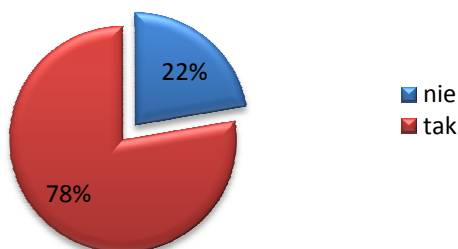
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 5. Źródło wiedzy na temat obrony cywilnej

Najczęstszym miejscem pozyskiwania wiedzy z dziedziny obrony cywilnej wskazanym przez 40% ankietowanych była szkoła. Kolejne źródło stanowią media, które podało 18,5% mieszkańców. W gminie Gozdowo pod tym pojęciem, należy przede wszystkim rozumieć lokalną gazetę wydawaną przez Urząd Gminy pod nazwą *Głos Gozdowa*. Każde wydanie pisma zawiera artykuły na temat bezpieczeństwa oraz porady związane z obroną cywilną. Ochotniczą Straż Pożarną podało ponad 17% respondentów. Pozostałe wskazania nie stanowią istotnego rozkładu procentowego. Ograniczanie zajęć lekcyjnych z przedmiotów związanych z bezpieczeństwem nie obniżyło roli szkoły w kształtowaniu postaw obronnych. System oświaty nadal stanowi elementarne źródło wiedzy o obronie cywilnej. Przypuszczać można, iż pomimo wysokiego wyniku liczba wskazań na szkołę mogłaby być większa przed reformą szkolnictwa z 1 września 2009 r., która zniósła lekcje *Przysposobienia obronnego*. Nie dysponując jednak badaniami z okresu poprzedzającego reformę, nie można potwierdzić tego założenia w sposób naukowy.

6. Czy brat/brata Pan/Pani udział w jakichkolwiek szkoleniach, programach edukacyjnych lub innych zajęciach, związanych z tematyką obrony cywilnej?

Ważną płaszczyznę obrony cywilnej stanowią szkolenia i programy edukacyjne. Wspomniane we wcześniejszej części opracowania przedmioty *Przysposobienie obronne* oraz obecnie realizowana *Edukacja dla bezpieczeństwa* w pewnym stopniu przyczyniają się do poszerzenia wiedzy z zakresu obrony cywilnej. Należy jednak poddać weryfikacji dotychczasowy program kształcenia z dziedziny bezpieczeństwa i obronności. Poniższy diagram obrazuje liczbę respondentów, którzy odbyli szkolenia, kursy bądź inne zajęcia powiązane z tematyką obrony cywilnej.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 6. Uczestnictwo w szkoleniach, programach edukacyjnych lub innych zajęciach związanych z tematyką obrony cywilnej mieszkańców gminy Gozdowo

78% ankietowanych uczestniczyło w zajęciach związanych z obroną cywilną. Wysoki współczynnik w pozytywnym świetle stawia działania gminy na rzecz bezpieczeństwa. Pozostała badana populacja stanowi osoby, które nie odbyły potrzebnego szkolenia. Implikacją udziału w szkoleniach powinna być znajomość problematyki obrony cywilnej. Poniższa tablica wielozmienna przedstawia przypuszczenie badacza dotyczące zależności między dwoma zmiennymi: uczestnictwem w szkoleniu a praktyczną znajomością zadań OC.

Tabela 2.

Krzyżowa. Znajomość praktycznych zastosowań obrony cywilnej wśród mieszkańców gminy – podział ze względu na udział w szkoleniach

Udział w szkoleniach	Proszę krótko opisać znane Panu / Pani praktyczne zastosowanie obrony cywilnej?						Ogółem
	Pomoc w zwal. powodzi	Przygot. schronów	Pomoc w ewakuacjach	Pomoc w rat. i org. dóbr niezab. do przetrwania	Pomoc w zwal. klęsk żyw.	Brak lub błędne odp.	
Tak	35,7%	7,1%	14,3%	14,3%	14,3%	14,3%	100%
Nie	0%	0%	0%	0%	0%	100%	100%
Ogółem	25%	5%	10%	10%	10%	40%	100%

Chi-kwadrat Pearsona: 12,857, df:5, p:0,025, c: 0,629

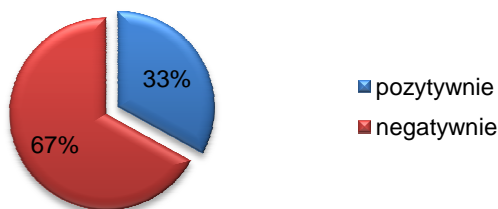
Źródło: opracowanie własne.

Powyższy rozkład badanych zmiennych ewidentnie wskazuje, iż ankietowani, nieuczestniczący w programach edukacyjnych poszerzających wiedzę z zakresu OC, nie potrafili opisać żadnego prawidłowego zadania systemu. Współczynnik kontyngencji (c) wskazuje na zależność między zmiennymi na silnym poziomie wynoszącym 0,629. Właściwe obowiązki obrony cywilnej wymieniło 85,7% respondentów będących po zajęciach z tematyki obrony cywilnej. 14,3% badanych deklarujących udział w szkoleniach nie potrafiło podać żadnej funkcji OC. Fakt, że osoby trafnie odpowiadające ograniczyły się jedynie do wskazania 5 zadań obrony cywilnej, poddaje w wątpliwość skuteczność oraz częstotliwość realizacji kursów, szkoleń i zajęć tematycznych. Zaskakujące jest niewskazanie przez respondentów realizacji samych szkoleń jako praktycznego zastosowania obrony cywilnej. W opracowaniu założono, iż właśnie ta funkcja będzie wskazywana najczęściej.

Potwierdzenie słuszności powyższego zestawienia zmiennych określa wartość chi-kwadrat Pearsona (12,9) mówiąca o dużym zróżnicowaniu rozkładu. Następnym elementem pomocniczym jest przypuszczalna istotność wynosząca 0,02 dla przyjętego przedziału istotności 0,05. Wskazuje to na zależność między uczestnictwem w szkoleniach, a znajomością praktycznych zadań obrony cywilnej.

7. Jak ocenia Pan/Pani działalność obrony cywilnej?

Końcowy etap zakładał postawienie pytania odnośnie oceny. Zabieg zmusił respondentów do przemyśleń na temat obrony cywilnej w analizowanej gminie i dokonania określonej opinii.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 7. Ocena obrony cywilnej wg ankietowanych

Respondenci w znacznym stopniu negatywnie ocenili obronę cywilną w gminie, nie dostrzegając wpływu OC na poziom bezpieczeństwa. Osoby pozytywnie opiniujące poczynania obrony cywilnej pozostają w zdecydowanej mniejszości liczącej 30% badanych. Istotną kwestią jest fakt, że w gronie osób przychylnie oceniających funkcjonowanie OC tylko 1/3 potrafiła prawidłowo wskazać definicję i znak obrony cywilnej. Z powyższego wysuwa się konkluzja pozytywnego oceniania obrony cywilnej przez osoby nieznające problematyki systemu.

Weryfikacja hipotez

Hipoteza główna: System obrony cywilnej nie wpływa na poziom bezpieczeństwa mieszkańców gminy, gdyż nie realizuje swoich zadań.

Analiza wywiadu z inspektorem Urzędu Gminy Gozdowo odpowiedzialnym za obronę cywilną oraz wyników badań przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy wskazuje, że hipoteza została zweryfikowana pozytywnie. Główną przyczyną są pokrywające się zadania OC i zarządzania kryzysowego, a także niespójne przepisy prawne. Pomocnym wskaźnikiem do weryfikacji hipotezy okazała się również negatywna ocena działania obrony cywilnej przez mieszkańców.

Hipoteza szczegółowa 1: Najczęstszym źródłem wiedzy na temat obrony cywilnej są zajęcia szkolne.

Rozkład odpowiedzi potwierdził założoną hipotezę. Respondenci uznali szkołę za najczęstsze źródło wiedzy z zakresu OC.

Hipoteza szczegółowa 2: Najlepiej znanym praktycznym zastosowaniem obrony cywilnej są szkolenia.

Hipoteza została zweryfikowana negatywnie. Żaden z badanych nie podał szkoleń jako praktycznego zastosowania obrony cywilnej. Istotny jest także wysoki wskaźnik osób nieznających prawidłowej odpowiedzi, wynoszący 40%.

Hipoteza szczegółowa 3: Mieszkańcy będący po szkoleniach/zajęciach dotyczących obrony cywilnej posiadają większą wiedzę na jej temat.

Przebieg badania potwierdził słuszność postawionej hipotezy. Analiza ukazała zależność, między uczestnictwem w szkoleniu, a znajomością problematyki OC. Niezbędny do weryfikacji hipotezy okazał się poziom istotności „p” wynoszący 0,025.

Hipoteza szczegółowa 4: Społeczność gminy negatywnie ocenia obronę cywilną.

Hipoteza po szczegółowej weryfikacji została przyjęta. Mieszkańcy gminy Gozdowo negatywnie ocenili działalność OC.

Uogólnienia i wnioski

W ostatnich latach, obrona cywilna przestała pełnić ważną rolę w systemie bezpieczeństwa, dlatego też intencją wykonanych badań było obiektywne zobrazowanie funkcjonowania systemu obrony cywilnej na przykładzie gminy Gozdowo. Szczegółowa analiza badanego zjawiska ujawniła wiele mankamentów, które wymagają natychmiastowych reform.

Po przestudiowaniu aktów prawnych dostrzec można brak spójnego prawa dotyczącego obrony cywilnej. Wiele przepisów odnoszących się do OC zostało uchylonych i nie stworzono nowych regulacji w ich miejsce. Istotnie wpływa to na możliwości wykonywania zadań w ramach obrony cywilnej w wielu sytuacjach.

Przechodząc do wyników zaprezentowanych badań, zauważyć można, że znaczny odsetek osób nie potrafi wymienić zadań OC, podać definicji lub wskazać prawidłowy znak obrony cywilnej. We wszystkich pytaniach dominują poprawne odpowiedzi, jednak liczba osób odpowiadających błędnie stanowi również liczną grupę. Należy pamiętać, że wiedza z zakresu problematyki obrony cywilnej jest elementarna i niezwykle istotna dla bezpieczeństwa społecznego.

Dobrym prognostykiem na przyszłość jest fakt, że ankietowani negatywnie ocenili stan działania obrony cywilnej w obecnym kształcie. Świadczyć to może o chęci do edukowania się z zakresu problematyki OC. Prawie 40% respondentów wskazało, że wiedzę na temat obrony cywilnej czerpie ze szkoły. Konkluzją wynikającą z udzielonych odpowiedzi jest zwiększenie liczby zajęć lekcyjnych z przedmiotu *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Szkoła to najlepsze miejsce na przekazywanie wiedzy o obronie cywilnej. Społeczeństwo znające działanie OC znacznie lepiej będzie zachowywać się w sytuacjach kryzysowych i współpracować z policją, czy strażą pożarną przy zwalczaniu szeroko rozumianych zagrożeń.

Zważając na potrzebną reformę obrony cywilnej, w 2009 r. w Komendzie Głównej Straży Pożarnej opracowano projekt ustawy o ochronie lud-

ności. Dokument został zrealizowany, aby uregulować obowiązki i kompetencje organów administracji publicznej na wszystkich szczeblach oraz innych podmiotów i organizacji społecznych zobligowanych do wykonywania zadań mających na celu ochronę ludności. Istotnym elementem ustawy jest uporządkowanie obowiązków powyższych podmiotów na czas pokoju oraz wojny w myśl I Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskiej. Projekt ma także za zadanie uzupełnić Ustawę z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, tworząc kompletne i precyzyjne prawo z zakresu ochrony ludności. Propozycja ustawy, w momencie tworzenia niniejszego opracowania, nie została jeszcze przyjęta przez władzę ustawodawczą.

Kolejną możliwością przebudowy OC, jaką wskazuje autor, jest budowanie formacji obrony cywilnej na bazie Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Związek Strzelecki „Strzelec”. Wymienione instytucje są organizacjami społecznymi. Posiadają jednak zhierarchizowaną strukturę, wzorując się na Państwowej Straży Pożarnej i Siłach Zbrojnych RP. Związek Strzelecki blisko współpracuje z Ministerstwem Obrony Narodowej. Jako organizacja paramilitarna ma zawartych szereg umów z jednostkami organizacyjnymi Resortu Obrony Narodowej, regulujące m.in. ich prawo do noszenia munduru. Członkowie „Strzelca” udoskonalają swoje umiejętności z zakresu obrony i bezpieczeństwa. Uczestniczą w różnego rodzaju szkoleniach wojskowych oraz z zakresu pierwszej pomocy. Nieco szerszy zakres możliwości posiada Ochotnicza Straż Pożarna. Jednostki OSP ulokowane są przede wszystkim na terenach wiejskich. Działają one na podstawie *Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej*. Stanowią duże wsparcie dla państwowych jednostek ratowniczych. Obie przytoczone organizacje są stowarzyszeniami i obowiązują ich przepisy *Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, a w swoim gronie skupiają osoby cywilne chcące bezinteresownie działać na rzecz systemu bezpieczeństwa. Przekazanie zadań OC powyższym organizacjom tworzy dobre zaplecze dla sprawnie działającej obrony cywilnej.

Reasumując, po dokładnym zapoznaniu się z aktami prawnymi dotyczącymi obrony cywilnej, zakończeniu wszystkich etapów badawczych, dogłębnej analizie i weryfikacji hipotez, można stwierdzić, iż końcowy efekt spełnił oczekiwania badacza. Niektóre z założeń nie potwierdziły się, jednak przyczyniły się do powiększenia wiedzy na temat praktycznego funkcjonowania OC. Z uwagi na ograniczenia objętościowe niniejsze opracowanie stanowi zaledwie próbę kompleksowej diagnozy obrony cywilnej. Autor ma nadzieję, że zaprezentowane badania zwrócą uwagę ustawodawców na poruszany problem i przyczynią się do przyspieszenia prac nad konieczną reformą systemu.

Bibliografia

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.
2. Cynarski W., *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Rzeszów 2004.
3. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001.
4. Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1970.
5. *Raport Najwyższej Izby Kontroli na temat Przygotowania struktur obrony cywilnej do realizacji zadań w okresie wojny i pokoju*, Warszawa 2012.
6. *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2013: gmina wiejska Gozdowo – powiat sierpecki*, US w Warszawie.
7. *Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej*, (Dz. U. 1996, nr 10, poz. 56).
8. *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. z 2012 r. , poz. 461).
9. *Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* (Dz. U. 1991, nr 81, poz. 351).
10. *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*, (Dz. U. 2007, nr 89, poz. 590).
11. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, (Dz. U. 1989 nr 20, poz. 104).
12. Wywiad: *Obrona cywilna – jako element systemu ochrony ludności na przykładzie Gminy Gozdowo*. Rozmowa Jerzego Trocha z Anną Kopczyńską pracownikiem Urzędu Gminy zajmującym się ewidencją ludności, ewidencją działalności gospodarczej, spraw obronnych, obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego (archiwum własne).

ABSTRACT

CIVIL DEFENCE – SYSTEM OF POPULATION'S PROTECTION ON THE EXAMPLE OF GOZDOWO COMMUNE. PART 2

This article is the continuation of an article on civil defence activities in Gozdowo commune. Theoretical bases and terrain characteristics of the research were presented in Part 1. The research aim assumed during the research was to diagnose the civil defence system. This analysis is to present how civil defence actually functions on the example of Gozdowo commune situated in the Mazovia province.